

הלכות ברכות סימן רכב באר הגולה

י טור וסמ"ג בשם
רב שרנא גאון
כ הרשב"א בהשקפה
שאלה ל ברכות נח

(י) ומכרף: ר' פרי (טז) שאינו מתחדש (יא) משנה לשנה, אפילו אם יש ימים רבים שלא אכל ממנו אינו מכרף 'שהחנינו': הגה פרי המתחדש (יז) שמי פעמים בשנה (יז) מכרין עליו 'שהחנינו' (כ"א), אכל שאין לו זמן קבוע לגדולו אין מכרין עליו (כ"א בשם הר"ד מנחם), לכן אין מכרין 'שהחנינו' על (יג) ירק חדש, (יה) דעומד כל השנה בקרקע (מהר"ל): ז' אינו מכרף 'שהחנינו' על הבסר אלא כשהבשילו האשכולות עצבים, וכן בכל פרי (יט) אחר גמרו: ח' להרואה כושי, וגיתור, דהינו שהוא אדם הרבה, ונחלקן, דהינו שהוא

באר היטב

ר"ת. מ"ב בתשפ"ץ פתח בקלף שעל גזים ושלמים מכרין שהחנינו, וצ"ע, מ"א: (יז) ב"פ בשנה. הברכה הנכבד דף קכח וקכ"א פ"ה הלכות סימן כד וסמ"א הביאו ראיה שפירכין שהחנינו ממה דאמרין בפ' כ"ט ובפ' אלו מנחות: האוכל מנחות מכרף שהחנינו, ולא היה אוכל אלא ב"פ בשנה, ע"ש. והנה אהרן הקשה עליהם דפאי שהיו מכרין שהחנינו לאו על אכילת מנחה היה אלא על המצוה שהגיעם לקדם לאותו זמן לעמוד לשרת בבית ה', ע"ש. מי שהיה לפניו ב' מיני פירות שהיה צריך לברך עליהם שהחנינו, ברכה א' לשניהם וי' וכ"כ ה"ד אהרן, ע"ש: (יג) ירק חדש. וכל ירק בכלל, ועל גזן ומיני לפסן מכרף, פרישה. על הלחם חדש אין מכרין, דאין נכר בין חדש לישן, שליה. ומ"מ מכרין על הריפות שעושין מדגן חדש, שנפרץ היטב שהם חדשים, מ"א. ועין בהרמב"ם פ"ז מהלכות תמידן ומזמין שכתב שהפירי מנחה מן החדש שכתב 'שהחנינו' וכ"כ רש"י בפרק אלו מנחות, ועין שם בכ"מ שנתאה שלא ראה דברי רש"י שכתב אלו מנחות, הרי שאפילו שאינו נכר בין חדש לישן מכרף שהחנינו,

משנה ברורה

נהגו שלא לברך על זה: (יז) מכרין עליו 'שהחנינו'. בכל (כ"א) פעם ופעם, בין דעל-פל-פנים בא מזמן לזמן^(א): (יח) דעומד כל השנה בקרקע. ורצה לומר, שיש ירק שדרכו לעמוד כל השנה בקרקע, (כ"א) וברכת 'שהחנינו' לא נתקן אלא בדרך הבא מזמן לזמן: אכן באמת אינו מצוי זה כי אם באיזה ינקות ולא בכלל, ואפשר משום דאין לחלק בין ירק לירק [פרישה]. ויש לפרש עוד דכונת רמ"א במה שכתב דעומד כל השנה בקרקע, הינו שמטמין אותו בקרקע בבורות ועומד כל ימות השנה^(ב), ואינו נכר בין ירק חדש שגדל בשנה זו לישן שגדל אשתקד, מה שאין כן פירות, אף-על-גב דיש מטמין אותו, הוי להו מעוטא דמעוטא ולא חלישין להו [מ"א]. ולפי זה פשוט דאין לברך 'שהחנינו' (כ"א) על פרי אדמה שקורין ער"ד-צ"ל^(ג), ודברי דרך העולם להטמין אותם בבורות בחורף ומתקנים זמן רב. ובשם של"ה כתבו האחרונים דאין לברך 'שהחנינו' על שום ירק חדש וכן על לחם חדש, דאין נכר בין חדש לישן^(ד), והעולם יטעו ויבואו לידי ברכה לבטלה. וכתב הסגן-אברהם, דמכל מקום מכרין על הריפות שעושין מדגן חדש, שנפרץ היטב שהם חדשים; אכן במוד הקציעה חולק על זה, דאחרי שאין מנכר בטעמו אין יהרון להם^(ה), עין שם, ויש למעט בברכות. ובקטניות כשהן חדשים, ונפרין שהן חדשים, כגון שהם ירקים עדין במקצת, נראה שייכל לברך 'שהחנינו', וכן משמע באליה רבה. (כ"א) על מיני לפסן שקורין מידי"ז^(ו) וריב"ז^(ז) ואונגרסקע"ס^(ח), מכרין עליהם 'שהחנינו' [א"ר דה"ח]^(ט): ז' (יט) אחר גמרו. ורצה לומר, שיהיה נגמר לגמרי וטוב למאכל^(י). ועין לעיל בסעיף-קטן יב. כתבו האחרונים בשם תירושלמי, דמצוה לאכל מעט מכל מין חדש בשנה, והטעם, כדי להראות שהביב עליו בריאתו של הקדוש-ברוך-הוא^(יא):

שער הציון

(יט) שצירי-אפרים ומור וקציעה: (כ) מן-אברהם, ופרשו איתא במדכ"י סוף סנה ורמזו בבית-יוסף, ע"ש; ומה שכתב בפנים פרי וכו', גם זה קריי פרי בלשון הנמרא בבא-אקמא ס"ב ע"ב, ע"ש: (כ"א) בתי-יוסף: (כ"ב) הגר"א בבאורו על סעיף ג' ע"ש: (כ"ג) ובחדשו רבי צביבא איגר הביא בשם מהר"ל שהיה דרכו לברך 'שהחנינו' בליל ראש-השנה על ער"ד-צ"ל, משמע דלא סבירא לה האי סברא דמגן-אברהם ומה שגרשם ברמ"א מהר"ל טענת-סופר הוא וצריך לומר מהר"י, כמו דאיתא בדרך-משה ופרישה, ע"ש, ואפשר דבזמן מהר"ל לא נתפשט עדין כל-כך ורצוה זה הפיו בארץ ולא היו זורעין אותו אלא קצת מן המעט, ולא היו צריכין להטמין בחורף בקרקע, כמו בזמניו שהוא בעקרי מיני מזון, וחפשו צצה להעמידו שלא יכלה: (כ"ד) והנה בדרך הסיים נכר גם-כן צנון, ובכונה השמטתו, דלמסקנת הסגן-אברהם משום דדרך לטמין בבורות בחורף ומתקנים, גם צנון ולא נרכו לטמין, וכן כתב במתניתין-השקל; ותמצין בפרישה וראה דבמסקנא גם הוא מודה לסברת הסגן-אברהם שכתב שם אי גמי וכו' כל ימי החורף, עין שם:

תרגום: 1 פתח-אדמה. 2 גור. 3 לשת. 4 קלספונים.

הלכות ברכות סימן רכה רכו

מ שם נ טור דשם
הוא כ"ד ס ברכות מג
וה ע יושלמי שם
פ טור דשם תרצ"ד

לכן הרבה, (כ) והקפת, דהינו שבטנו גדול ומתוך עביו נראית קומתו מקפחת, והננס, והדקונה, דהינו מי שהוא קלא נבלת, ופתחי הראש, (כא) שכל שצורתיו דבוקות זה בזה, נאח הפיל נאח הקוף, מברך "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם משנה הבריות": ט "הרואה את החגור נאח (כב) הקטע נאח (כג) הסומא, ומכא שחין, והבהקנין, והוא מי שמעמר בנקדות (כד) דקות, אם הם (כה) ממעי אדם מברך 'משנה הבריות', *ואם נשתנה אחר-כך (כו) מברך 'ידן האמת'. יושל מי שאומר (כז) דוקא על מי (יד) שמצטער עליו, (כח) אכל על עובד פוכבים אינו מברך. (כט) ואינו מברך אלא פעם ראשונה שהשנוי עליו גדול מאד: הנה (ל) יושל אומרים (לא) משלשים יום (לו) לשלשים יום (טז): י (לב) ה'רואה אילנות טובות ובריות נאות, (טז) *אכלו (לג) עובד פוכבים או (יז) בהמה, אומר "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, שפכה לו בעולמו". *ואינו מברך עליהם אלא פעם ראשונה ולא יותר, לא עליהם (לד) ולא על אחרים, אלא אם-כן היו נאים מהם:

רכו הרואה פרחי האילן מה מברך, ובו סעיף אחד:

א *היוצא (א) בימי ניסן ורואה אילנות שמוציאין (ב) (כ) פרח, אומר "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, שלא חסר בעולמו

א ברכות מג

באר היטב

(טז) אכלו רכו'. דהינו ראה בעלמא דמטר, אכל להספיל בו ביותר אסור, ואסור לומר פנה נאה כותי זה: (יז) בהמה. על הפרדה נאה אין לברך, דמאסי, הל"ק"ט ח"א סימן רסה: (ב) פרח. ואין מברכין כ"א על אילני מאכל, הל"ק"ט ח"ב סי' סח. והוא הדיון רואה פורחת בחגש אדר:

משנה ברוכה

ח (כ) והקפת דהינו וכו'. ובכורות [דף מה] משמע דהוא אדרך וקטין⁶⁵, ולפי שדק הוא אינו יכול לסבל קומתו ונקפף, דומה כמי שחליותו שמוטות [מ"א]: (כא) שכל שצורתו רכו'. ונולד כף ממעי אמו, דאי (כה) נעשה לו זה אחר-כך, אומר 'ידן האמת': ט (כב) הקטע. שנקטעו לו ידיו: (כג) הסומא. משפתי (כו) עיניו⁶⁶: (כד) דקות. הינו, שיש לו נקודות בעדשים אדמים קצת, אלא שביין עדשה לעדשה יש לכן צח ומבהיק, ועל שם אורו הלכן נקרא בהקנין⁶⁷ [מנצית-השקל, רעין באליה רבה ובפרי-מגדים. אכן אם שכית שם הרבה אנשים בזה, מסתברא דאין זה גנאי ולא שנוי שיברך על זה 'ידן האמת' ומשנה הבריות, וכל-שכן אם נעשה זה על-ידי חם השמש וצמחין להספיל, נראה דלכלי עלמא אין לברך על זה: (כה) ממעי אדם. קאי אכלו, (ס) לבר אקטע: (כו) מברך 'ידן האמת'. שבה לו זה על-ידי ענש: (כז) דוקא רכו'. קאי (כח) על הרפת 'ידן האמת', דאינו שוף אלא למי שמצטער ומצדיק הדיון, אכל ברפת 'משנה הבריות' לא שוף במצטער דוקא, מידי דהו אפיל וקוף⁶⁸: (כח) אכל על עכו"ם רכו'. מלתא דפסיקא נקט, (כט) והוא הדיון לכל מי שאינו מצטער עליו⁶⁹: (כט) ואינו מברך רכו'. זה קאי גם אברכת 'משנה הבריות' [ט"ז], ורצוה לומר, דאפילו (ל) ראה פרחי אחר [וכהאי גונא שארי דברים הנ"ל] אחר שלשים יום גס-כן אינו מברך⁶⁴, והפעם, דעל שנוי אין שוף לברך רק פעם ראשון שרואה הדבר והשנוי גדול בעינו, ומשמע מהש"ז דכל-שכן דקאי המסבר אברכת 'ידן האמת': אקטע בספר נהר-שולם כתב דלענין 'ידן האמת', שהוא דוקא על קרובו ואהבו שמצטער עליו, מסתברא דאם רואה זה עוד על קרובו אחר, בודאי נתגדל עליו עוד הצער יותר ושוף לברך על זה 'ידן האמת': (ל) יושל אומרים רכו'. ולמעשה (לא) יש להורות דברך אחר שלשים⁶⁶ בלא שם ומלכות⁶⁶ [א"ר ע"ש]: (לא) משלשים יום. פרוש, שלא ראה אחר (לג) פיוצא בו חוף שלשים יום⁶⁷ [מ"א]: י (לב) הרואה וכו' ובריות נאות. בין זכרים בין נקבות⁶⁸, ועליו לא נהגו כלל לברך ברכה זו [מצי-אדם, (לג) עין שם טעמו], ומכל מקום נכון לברך בלא שם ומלכות: (לג) עובד גלולים. הנינו ראייה בעלמא דמטר, אכל להספיל בו ביותר ולהתבונן בדמותו אסור⁶⁹ [מ"א]. ואסור לומר בפה נאה פותי זה, משום "לא תחנם" [גמרא]: (לד) ולא על אחרים. אכלו (לז) לאחר שלשים יום:

א (א) בימי ניסן. ארמא ומלמא נקט, שאז דרך ארצות החמים ללבלב האילנות⁷⁰, והוא הדיון בחדש אחר, כל שרואה הלכות פעם ראשון מברך [אחרונים]: (ב) פרח. דוקא פרח, הא עלים לחודה לא: ואף בפרח, דוקא באילנות⁷¹ מאכלי, שמנה הפרח צמח להתגדל פרי, אכל

שער הציין

(כס) דכן הוא לפי גרסתנו בגמרא דקחשיב לה בבריתא בברי' אנה דברכתו 'ידן האמת', וכן הוא גס-כן בתוספתא, ותר"ף ותל"ש נמי מודים בזה לרינא, אלא דכיה להם גרסא אחרת. והשוף דפרש 'פתחי הראש', שאין ראשו סגולגל אלא רחבה, על-כרחו דגרים בגרסת הרי"ף, דאי לא הכי לא סלקא מניח הגמרא שם במאי דקאמר דקאי נפי, עין שם: (כו) אלהי רבה. ונראה, דאי לא הכי לא שוף לומר 'משנה הבריות' דאין זה שנוי גדול כל-כך, אכל לענין 'ידן האמת' אם נעשה בזה או קרובו שמצטער עליו סימא אפילו באמת מציון, מסתברא דייכל לברך 'ידן האמת': (ס) בן הוא שם בגמרא, ודברי תפרי-מגדים לא אבין בזה: (כז) ב"ח ומגן-אברותם וט"ז ותגרא ושא, דלא בבית-יוסף: (כט) בן מוכח מהגר"א: (ל) בן מוכח מהגר"א אברתם בסעיד-קטן ט: (לא) וכן בבאר הגול' דמלוי זה בשלמא בפה דפליגי לעיל בסימן ריח סעיף ג [ע"ש בטור], ומקילא לדידה הלכה כהש"א אומרים. ועין בפרי-מגדים בשם הפולת-עבי: (לב) דאלו על זה שברך מתחלה, שפיטא דלכלי עלמא לא יברך עליו לעולם: (לג) ולי נראה, משום דכונת הגמרא דוקא קשה נאות ביותר, כדאיכא ברמב"ם פרק י מהלכות ברכות, ומי יוכל לדקדק בזה: (לד) זהו לדעת המסבר הנ"ל, אכל להשיג אומרים שם, גם בזה צריך לברך לאחר שלשים על אחרים [ואליה רבה בשם טעמיהם-טוב ושאר פוסקים ותגרא, דלא ככ"ח]:

הלכות פרכות סימן רכה רכו

ביאורים ומוספים

ישראלית, ואולי משום הצער על שלא הועילה וכותו של אברהם, שזה מורה על תוקף הדין [וראה מג"א שם ס"ק י].

[משנ"ב ס"ק כט]

דאפלו ראה כושי אחר אחר שלשים יום גם-כן אינו מברך⁶⁴.

64) כושי זה, כתב הכף החיים (ס"ק ג) בשם שו"ת הלכות קטנות (ח"א סי' רמ) שאינו מי שהוא מבני הכושים, אלא מדובר על כושי שנולד להוריו הלבנים. ועל לבן שנולד מכושים, כתב שם שאפשר לברך 'הטוב והמטיב'. אכן, בשו"ת עמודי אור (סי' ד) מבואר שמברכים גם על כושי שהוא מבני הכושים, וכתב הגר"ח קניבסקי (שער העין עמ' תמז) שכן משמע מסתימת הפוסקים.

[משנ"ב ס"ק לו]

ולמשה נש' להורות דברך אחר שלשים⁶⁵ בלא שם ומלכות⁶⁶.

65) אמנם החזו"א הורה (ארחות רבנו ח"ג עמ' רכד, שער העין עמ' תינו) שאם לא ראה קוף שלשים יום, יכול לחזור ולברך בשם ומלכות, וה"ה על שאר הדברים המשונים, והסיף הגר"ח קניבסקי (שער העין פט"ו הע' כג) שנראה שבפיל וקוף גם המשנ"ב מודה שאפשר לברך לאחר ל' יום, כיון שהם משונים מתחילת ברייתם.

66) אמנם לגבי ספק ברכת 'שהחיים' על מצוה, כגון במי שקנה תפילין, כתב בביה"ל לעיל (סי' כב ד"ה קה) שיכניס את עצמו לחיוב אחר של 'שהחיים' כגון פרי חדש, וכן כתב במשנ"ב לקמן (סי' תר ס"ק ד) לגבי יום טוב שני של ראש השנה, וכן כתב בשעה"צ כאן (ס"ק יח) לגבי שני מיני אגסים.

[משנ"ב ס"ק לא]

שלא ראה אחר פיוצא בו חוף שלשים יום⁶⁷.

67) משמע בדבריו שבתוך שלשים יום לא יברך על ראיית כושי אחר. אמנם לגבי ראיית מלך אחר בתוך שלשים יום, כתב לעיל (סי' רכד ס"ק יז) בשם המג"א שיברך. וכתב בשו"ת עמודי אור (סי' ד) טעם לחלק ביניהם, משום שהשינוי בבריית הכושי וכדו' הוא שורה בכל המין כולו, ואין טעם לברך על כל כושי בפני עצמו, אבל כבוד המלך הוא דבר מיוחד בכל מלך בפני עצמו, ולכן יש לברך על ראיית מלך אחר.

ולגבי ברכה על ראיית עבודה זרה, כתב לעיל (סי' רכד ס"ק ג) שלא יברך בתוך שלשים לראיית הקדמת אפילו על עבודה זרה אחרת. אמנם לגבי ברכה בראיית קבר, הביא לעיל (שם ס"ק יז) את דעת הרדב"ז שיכול לברך אף בתוך שלשים יום על קבר אחר, וכן את דברי הא"ר ברע"ה המג"א שלא יברך, וציון שבשו"ת עמודי אור (שם) הסתפק בכך והכריע שלא יברך אלא אם כן יש שם קבר חדש [וראה שערי תשובה שם ס"ק ר].

[משנ"ב ס"ק לב]

בין זכרים בין נקבות⁶⁸.

68) לגבי ברכת 'שהחיים' ברואה את חברו לאחר שלשים יום, כתב לעיל (ס"ק א) שרואה אשה היינו שרואה את אשתו ואמו, בתו ואחותו.

[משנ"ב ס"ק לג]

אכל להספיל בו ביותר ולהתבונן בדמותו אסור⁶⁹.

69) ומשום כך דעת הגר"י קרליץ (חוט שני שבת ח"ג קובץ ענינים שער הציון אות לה) שיש איסור להסתכל גם בתמונה מודפסת, אף שאין זו התבוננות בהם עצמם.

המשך במילואים עמוד 57

[משנ"ב ס"ק כ]

דהוא אריך וקטין⁶⁹.

59) ומי שהוא גבוה מכל אדם וגופו עב כפי קומתו, כתב הכף החיים (ס"ק ג) שאין לברך עליו 'משנה הבריות', כיון שאדם גבוה הוא מעלה ושבח, במבואר בגמ' (בכורות מה, ב). והביא בשם היפה לב לברך עליו 'שכבה לו בעולמו' כדלהלן (סי' י). ולמעשה יש לברך עליו בלא שם ומלכות כיון שלא מזכיר בגמ' לברך עליו ברכה זו [וראה בא"ר ס"ק טז בשם הערוך והאבודרהם, ש'קפה' הוא מי שקומתו ארוכה יותר משאר בני אדם].

[משנ"ב ס"ק כג]

קשתי ענינים⁶⁹.

60) וסומא רק בעין אחת, כתב בשעה"צ (ס"ק כו) שאין זה שינוי גדול כל כך. אמנם לגבי נשיאת כפים, כתב בביה"ל לעיל (סי' קכח ס"ל ד"ה וכן) שכן שהוא סומא בעין אחת לא ישא כפיו אם ניכרת סמיתו.

ולגבי חיגר ברגליו, מבואר בא"ר (ס"ק יח) שהוא אף בחיגר ברגלו אחת.

[משנ"ב ס"ק כד]

ועל שם אוחז הלכן נקרא בהקנין⁶⁹.

61) אכן לעיל (סי' קכח ס"ק קח) כתב, שבהקנין הוא מי שיש לו נקודות לבנות [וראה בא"ר כאן ס"ק יט].

[משנ"ב ס"ק כה]

מדי דהי אפיל וקוף⁶⁹.

62) בגמ' (ברכות נח, ב) הוזכרה חיה נוספת בענין זה והיא הקוף, והביאה הרמב"ם (הלכות פ"י מהל' ברכות ה"ב). וכתב הקצות השלחן (סי' סו בדה"ש ס"ק טו) שצריך עיון קטן מדוע לא נזכרה חיה זו בשו"ע, וכן הקשה מהר"ם בנעט (קובץ מפרשים שו"ע מכוון ירושלים, ובביאור קיפוף ראה רש"י ברכות שם ד"ה קפוף, ותוס' חולין סג, א ד"ה באות). דעת הגר"ש אלישיב (שיעורי מרן הגר"ש אלישיב ברכת נח, ב) שכיון שאין ידוע לנו מהו קיפוף, אין לברך עליו. וכתב הגר"י קמנצקי (אמת לעקב) שיתכן שמטעם זה שלא ידוע מהו קיפוף ואי אפשר לברך עליו, השמיטו השו"ע.

ודוקא כשרואה חיה אלה, אבל אם רואה שאר חיות משונות כתב הברכת הבית (שער כט הע' יב) שאינו מברך, כיון שאינם משונים אלא כך היא ברייתו, מה שאין כן פיל שהוא גדול מאד, וקוף שדומה לאדם ויש לו זנב, וכן דעת הגר"ש אלישיב (אשרי האיש ח"א פלי"ח אות ג), וכן דעת הגר"ח קניבסקי (חזקת הברכה פ"ח עמ' 156). והמאירי (ברכות שם ד"ה הרואה פיל) כתב, שהטעם שמברכים על הפיל והקוף והקיפוף, כיון שהם דומים לאדם במקצת דברים. אכן דעת הגר"י קרליץ (שער העין עמ' תסה) שחיות אלו הם רק דוגמא, ומברכים על כל חיה משונה, וכן דעת הגר"ש אייערברך (הליכות שלמה תפלה פכ"ג סל"ה), וכן דעת הגר"מ שטרנבוך (שער העין עמ' תסד).

אם ראה פיל וקוף ביחד, הורה החזו"א (ארחות רבנו ח"ג עמ' רכד) שיברך ברכה אחת, אבל בראה אותם בזה אחר זה יברך שתי ברכות.

[משנ"ב ס"ק כז]

מלמא דפסיקא נקט, והיא מדין לכל מי שאינו מצטער עליו⁶⁹.

63) לגבי ברכת דיון האמת' על אשת לוט, כתב בשעה"צ לעיל (סי' ר"ח ס"ק כב) שאינו יודע מדוע מברכים עליה, שהרי אינה

